

УДК 159.923.2:343.91:364-3:005.96

DOI: <https://doi.org/10.32342/3041-2196-2025-1-29-4>

І.В. ГАРКУША,

Магістр психології,

PhD з соціальних комунікацій, доцент,

кафедра психології та педагогіки,

Університет імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0000-0002-2164-7968>

С.В. ДУБІНСЬКИЙ,

Магістр психології,

кандидат економічних наук, доцент,

кафедра психології та педагогіки,

Університет імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0000-0003-4032-3202>

РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ УМОВНО ЗАСУДЖЕНИХ ПІДЛІТКІВ: ПСИХОСОЦІАЛЬНИЙ ПІДХІД ІЗ ЕЛЕМЕНТАМИ КОУЧИНГУ

У статті розглянуто актуальні підходи до ресоціалізації умовно засуджених підлітків у контексті психосоціальної підтримки. Проаналізовано сучасні моделі пробації, окреслено особливості роботи з підлітками, які перебувають на обліку, та обґрунтовано доцільність інтеграції коучингових елементів у процес їх ресоціалізації.

Підкреслено важливість формування внутрішньої мотивації, відповідальності та навичок саморегуляції у підлітків через коучинговий підхід як ефективне доповнення до традиційних методів психологічного впливу.

Зазначено, що в багатьох країнах світу відбувається переосмислення підходів до роботи з неповнолітніми правопорушниками. Традиційні методи ресоціалізації доповнюються інноваційними психосоціальними інструментами, які спрямовані не лише на контроль, а й на розвиток особистісного потенціалу підлітка.

На підставі аналізу першоджерел встановлено, що макросоціальні чинники протиправної поведінки дітей мають негативний вплив на неповнолітніх і не призводить безпосередньо до скоєння ними протиправних учинків. Вони опосередковуються безпосереднім оточенням підлітка і виявляються як його сімейні й особисті проблеми. Злочин може виступати способом подолання проблем, викликаних соціальними чинниками, і реакцією на фрустрацію, викликану неспроможністю їх подолати іншим способом.

Зазначено, що в деяких країнах є спеціальні закриті установи для неповнолітніх правопорушників (США, Канада, Франція). У сучасному кримінальному праві різних країн ресоціалізація засуджених розглядається як ключовий елемент пенітенціарної системи.

Констатовано, що в законодавстві деяких країн не передбачено конкретного закріплення терміну «ресоціалізація», проте його зміст імпліцитно присутній у загальній політиці держави щодо поводження з правопорушниками. Сучасні моделі ресоціалізації тісно пов'язані з пенітенціарною системою, проте різняться за ступенем інтеграції та взаємодії з нею.

Визначено, що форми освітньо-виховної роботи з молоддю, а також характер проявів девіантної поведінки значною мірою залежать від типу установи, яка виконує виховну або профілактичну функцію.

У контексті сучасних підходів та індивідуалізованих моделей до ресоціалізації неповнолітніх дедалі актуальнішим стає впровадження коучингових підходів. Визначено, що коучинг, як форма

психологічної допомоги в освітньому та соціальному середовищі сприяє формуванню у молоді здатності до саморозвитку, автономності, внутрішньої відповідальності та позитивної самооцінки.

Зроблено висновок, що залучення коучингового підходу як інструменту розвитку внутрішньої мотивації, формування відповідальності та навичок саморегуляції в осіб, які перебувають у конфлікті із законом, є особливо перспективним.

Ключові слова: ресоціалізація, умовно засуджені підлітки, система пробації, психосоціальна підтримка, коучинг, особистісний розвиток, саморегуляція, девіантна поведінка, соціальна адаптація, мотивація до змін.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції в українському суспільстві засвідчують зростання рівня злочинності серед неповнолітніх, що значною мірою зумовлено поглибленням економічної кризи, соціальною нестабільністю, дезорганізацією інституту родини й обмеженими можливостями для самореалізації молоді. Це актуалізує потребу в розробленні й упровадженні ефективних форм і методів попередження правопорушень, а також підвищення якості психосоціального супроводу підлітків, які вже скоїли злочин.

Особливої уваги потребують неповнолітні, які засуджені до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, зокрема ті, хто перебуває під наглядом органів пробації. Такі підлітки, незважаючи на винесений вирок, часто залишаються в умовах, де формувалися асоціальні установки, що суттєво ускладнює процес їх ресоціалізації. Без подолання впливу несприятливого соціального середовища та компенсації наслідків соціально-економічної вразливості неможливо досягти повноцінного відновлення особистісного потенціалу таких осіб.

В Україні, як і в багатьох країнах світу, відбувається переосмислення підходів до роботи з неповнолітніми правопорушниками. Традиційні методи ресоціалізації доповнюються інноваційними психосоціальними інструментами, які спрямовані не лише на контроль, а й на розвиток особистісного потенціалу підлітка. Одним із таких ресурсних інструментів є коучинг, що ґрунтується на діалозі, підтримці автономії та відповідальності особистості. У поєднанні з програмами соціального супроводу та профілактики девіантної поведінки коучингові техніки можуть підсилити ефективність ресоціалізаційного процесу. Такий підхід передбачає не лише корекцію деструктивної поведінки, а й формування нових моделей мислення, емоційної саморегуляції й цілеспрямованості, що особливо важливо в підлітковому віці. Інтеграція коучингових елементів до програм ресоціалізації здатна значною мірою посилити їхню ефективність, оскільки створює умови для активного залучення підлітка до процесу власного відновлення й розвитку.

Аналіз останніх досліджень. Останні десять років у нашій країні ознаменувалися значним поштовхом в освіті й соціальній роботі молодих злочинців. Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, служби кримінальної поліції у справах молоді й неурядові організації накопичили позитивний досвід покращення та стимулювання дружби молодих людей, які суперечать закону. Україна отримала низку нормативно-правових документів, що стосуються здійснення громадської освітньої роботи з молодшими правопорушниками, впровадження програм відновного правосуддя, судового розгляду, а саме: Державна соціальна програма «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року [Кабінет Міністрів України, 2018], Концепція розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні [Указ Президента України, 2011; Розпорядження Президента України, 2012] тощо. Сучасні дослідники, зокрема [Павлик, 2023], акцентують увагу на ціннісному підході до формування моральної особистості молоді. У центрі наукових інтересів також перебуває соціально-педагогічна робота з неповнолітніми засудженими та соціальна підтримка неповнолітніх ув'язнених, що є предметом дослідження таких науковців як [Караман, 2012; Коваленко, Коваль, 2024; Олексюк, 2019]. Аспекти корекційної роботи з підлітками девіантної та деліквентною поведінки висвітлюють [Луценко, 2015; Манілов, 2014; Харагірло, 2020]. Наукові праці [Мафтин, 2021; Пихтіна, Пихтін, Федорченко, 2014; Янкович, et al, 2018;] та інших, присвячені профілактиці запобігання дитячій злочинності.

Метою статті є визначення особливості ресоціалізації умовно засуджених підлітків у контексті психосоціальної підтримки, зокрема із залученням елементів коучингового підходу як чинника підвищення ефективності реабілітаційних програм.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідники виокремлюють такі макросоціальні чинники протиправної поведінки дітей, як негативні прояви соціально-економічних процесів (поширення безробіття, зубожіння населення тощо); неефективне функціонування інститутів соціалізації, соціального контролю, дозвілля, соціального захисту; загострення соціальних конфліктів у суспільстві; соціальна дискримінація представників певних соціальних груп; соціальна нерівність. Негативний вплив цих чинників на неповнолітніх не є безпосереднім і не призводить до скоєння ними протиправних учинків. Вони опосередковуються найближчим оточенням підлітка і проявляються як його сімейні й особисті проблеми. Злочин може виступати способом подолання проблем, спричинених соціальними факторами, і реакцією на фрустрацію, викликану неспроможністю їх подолати іншим способом. Кримінальне покарання або перебування на обліку правоохоронних органів у разі іспитового терміну не вирішує цих проблем, а натомість призводить до нових, пов'язаних із стигматизацією, фрустрацією потреб, обмеженням можливостей.

Становлення й розвиток пенітенціарної теорії і практики у вітчизняній науковій літературі характеризуються протистоянням двох підходів до виконання кримінального покарання у вигляді позбавлення волі: репресивного й гуманістичного. Перший ґрунтується на ідеї покарання як засобу стримування і відплати, другий – на принципах кримінального права та положеннях психологічних теорій, переважно американського й західноєвропейського походження. Саме гуманістичний підхід став науковим підґрунтям концепції, що реалізована в моделі реінтеграції (ресоціалізації) засуджених [Пихтіна, Пихтін, Федорченко, 2014, с. 20].

Цей підхід дозволяє виокремити деякі типи моделі ресоціалізації, характерні для різних країн, та визначити їх основні особливості. В організаційному, правовому й матеріальному аспектах ресоціалізація в різних країнах чи регіонах насамперед залежить від загальної кримінальної юстиції неповнолітніх або наявності ювенальної юстиції. Ефективність ресоціалізації в існуючих системах ювенальної юстиції забезпечується низкою таких принципів: раннє втручання та залучення служб ресоціалізації до роботи з неповнолітніми; соціальна насиченість ресоціалізаційними роботами; оперативність впливу на несприятливу ситуацію в сім'ї неповнолітнього; послідовність та індивідуалізація залежно від поведінки неповнолітнього; мінливість дій, технологій, методів і допоміжних структур, готових здійснювати процедуру ресоціалізації. Наявні системи ресоціалізації також різняться інституціоналізацією «закритих» установ для неповнолітніх або відмовою від таких спеціалізованих установ.

У деяких країнах є спеціальні закриті установи для неповнолітніх правопорушників (США, Канада, Франція), інші швидко позбавляються від них, замінюючи центри денного перебування, служби пробації, комплексну допомогу сім'ям підлітків тощо (Скандинавія, Німеччина, Нідерланди) [Hazel, 2008].

Успіх ресоціалізації неповнолітніх засуджених залежить від того, наскільки ресоціалізація відповідає соціально прийнятним нормам. У деяких країнах (зокрема у Франції, Японії та Бельгії) ресоціалізація трактується як процес виправлення особи, що включає формування намірів дотримуватися соціально схвалюваних норм і прагнення стати повноцінним, «законослухняним» громадянином. В інших країнах ресоціалізація не залежить від соціальних норм (готовність засуджених їх прийняти) і означає надання кожному право на доступ до соціальних прав (Німеччина, Скандинавія). Відмінність між цими підходами передбачає різні критерії оцінки ефективності ресоціалізації [Коваленко, Коваль, 2024].

Залежно від правового (законодавчого) регулювання ресоціалізації можна виокремити дві великі групи держав. У першій групі закон безпосередньо визначає мету ресоціалізації засуджених. Наприклад, Техаський кримінальний кодекс у ст. 1. 02 встановлює необхідність соціальної реабілітації засуджених [Myers, 2012].

У сучасному кримінальному праві різних країн ресоціалізація засуджених розглядається як ключовий елемент пенітенціарної системи. Зокрема, у Сполучених Штатах Америки *Model Penal Code* 1962 року визначає реабілітацію правопорушників як одну з основних цілей кримінального законодавства. У розділі 1.02 цього кодексу наголошено на важливості сприяння їхній реабілітації як провідному завданню системи кримінального правосуддя [*Model Penal Code* § 1.02, 2017].

У Франції Кодекс кримінального судочинства передбачає можливість умовно-дострокового звільнення (*libération conditionnelle*) для засуджених, які демонструють серйозні зусилля щодо реінтеграції. Зокрема, стаття 729 цього кодексу визначає, що умовно-дострокове звільнення може бути надане засудженим, які беруть активну участь у професійній діяльності, навчанні, сімейному житті або проходять медичне лікування, спрямоване на їхню реінтеграцію [Article 729-2 of the French Code of Criminal Procedure, 2023].

У Німеччині Закон про виконання покарань (*Strafvollzugsgesetz*) встановлює, що основною метою виконання покарань є ресоціалізація засуджених. Зокрема, закон передбачає, що виконання покарань повинно сприяти реінтеграції засуджених у суспільство та запобіганню рецидиву, забезпечуючи умови для соціальної адаптації після звільнення [*Strafvollzugsgesetz*, 2021].

Конкретні засоби ресоціалізації узгоджуються з визначеними цілями та потребами засуджених. Зокрема, враховується «стан людини» затриманих – наприклад, передбачається ізоляція під час відпочинку та сну (абзац перший § 18 Кримінально-процесуального кодексу Німеччини). Серед інших засобів – працевлаштування, загальна й професійна освіта, за потреби — медичне лікування (зокрема в соціальних або терапевтичних закладах), перехід до «відкритого» (полегшеного) режиму з розширенням можливостей для побачень, пом'якшення режиму виконання покарання через регулярні вільні виїзди без нагляду, а також інтенсивна підготовка до звільнення, що передбачає, зокрема, допомогу у врегулюванні боргових зобов'язань [*Strafvollzugsgesetz*, 2021].

У законодавстві окремих країн термін «ресоціалізація» може бути не закріплений безпосередньо, однак його зміст імпліцитно відображений у державній політиці щодо поводження з правопорушниками. Наприклад, у Великій Британії ресоціалізація не є окремо нормативно визначеною категорією, однак саме вона розглядається як кінцева мета пенітенціарної політики, що закладена в стратегіях реформування системи кримінального правосуддя [Ministry of Justice, 2016]. У Сполучених Штатах Америки ресоціалізаційна парадигма є наскрізною у діяльності пенітенціарних установ, що підтверджується змістом *Model Penal Code* (розд. 1.02), де серед основних цілей кримінального законодавства зазначено реабілітацію правопорушника.

Кримінальне законодавство Нідерландів демонструє орієнтацію на індивідуалізований підхід до засудженого. Зокрема, у статті 12 Кримінального кодексу зазначено, що при виборі типу виправної установи враховується не лише характер злочину, а й особисті характеристики та перспективи реабілітації особи [Wetboek van Strafrecht, 2025, art. 12].

Як висновок, у державах, де поняття ресоціалізації має чітке правове визначення або нормативно-адміністративну підтримку, існує більш злагожене розуміння сутності цього процесу. Це дає змогу ефективно координувати дії між органами юстиції, соціальними службами та закладами виконання покарань. Натомість у країнах, де поняття ресоціалізації використовується переважно на рівні практичної політики, але не має законодавчого закріплення (як-от у Нідерландах чи Італії), фахівці діють на основі власного професійного бачення, що ускладнює розробку єдиних критеріїв ефективності ресоціалізації та створює ризики міжвідомчої неузгодженості.

Сучасні моделі ресоціалізації тісно пов'язані з пенітенціарною системою, проте відрізняються за ступенем інтеграції та взаємодії з нею. Зокрема, можна визначити такі підходи:

а) *Відносно автономні моделі ресоціалізації*. У Франції, наприклад, ресоціалізацію в установах виконання покарань здійснюють фахівці з ювенальної юстиції, які не є частиною адміністрації пенітенціарних установ, що забезпечує незалежний підхід до роботи з неповнолітніми правопорушниками.

б) *Кооперативні моделі ресоціалізації*. У Німеччині ресоціалізація реалізується спільно соціальними працівниками пенітенціарної системи та представниками державних і громадських соціальних служб. Такий підхід передбачає тісну співпрацю між різними інституціями задля забезпечення ефективної реінтеграції засуджених.

в) *Умовно-дострокове звільнення, пов'язане з участю в програмах ресоціалізації*. У країнах, зокрема Німеччина, Франція та США, участь засуджених у спеціально розроблених індивідуальних або групових програмах ресоціалізації є ключовим критерієм для надання умовно-дострокового звільнення. Це стимулює засуджених до активної участі в процесі власної реінтеграції.

г) *Інтеграція плану ресоціалізації в процес умовно-дострокового звільнення.* У Бельгії план ресоціалізації ув'язненого є обов'язковим документом, необхідним для розгляду питання про умовно-дострокове звільнення. Це забезпечує системний підхід до підготовки засуджених до повернення в суспільство.

Окрім того, громада відіграє важливу роль у розробленні й реалізації програм ресоціалізації. Наприклад, у Німеччині Закон про виконання покарань 1976 року (із змінами 2021 року) передбачає залучення зовнішніх осіб та служб до програм державного контролю та ресоціалізації, що сприяє покращенню зв'язку між пенітенціарними установами та суспільством [Helmut, 2018].

Сучасні підходи до ресоціалізації неповнолітніх правопорушників у Німеччині акцентують увагу на комплексних програмах, що включають навчання організації вільного часу, вирішення повсякденних проблем та заміну асоціальних навичок на соціально прийнятні. У федеральній землі Мекленбург-Передня Померанія з 1 січня 2008 року діє спеціальний закон, який регулює ресоціалізацію як мету виконання покарань щодо неповнолітніх, встановлюючи завдання покарання та допомоги неповнолітнім.

Програми медіації та відновного правосуддя визнані ефективними для неповнолітніх правопорушників у Німеччині, Франції, Польщі та інших країнах. Зокрема, у Німеччині в 1995 році було реалізовано 368 медіаційних проєктів [Duenkel, Grzywa-Holten, Horsfield, 2015].

На жаль, наразі відсутні конкретні статистичні дані щодо кількості медіаційних проєктів для неповнолітніх правопорушників у Німеччині за 2023-2024 роки. Однак, сучасні тенденції вказують на активне впровадження програм відновного правосуддя та медіації в роботі з неповнолітніми правопорушниками. Зокрема, у Німеччині продовжують розвиватися програми, спрямовані на ресоціалізацію неповнолітніх через навчання організації вільного часу, вирішення повсякденних проблем і заміну асоціальних навичок на соціально прийнятні. Ці програми реалізуються як у межах пенітенціарної системи, так і за її межами, із залученням фахівців із ювенальної юстиції та громадських організацій. Хоча конкретні цифри за 2023 рік наразі недоступні, наявні численні свідчення про ефективність програм медіації та відновного правосуддя в роботі з неповнолітніми правопорушниками в Німеччині та інших європейських країнах [Scheirs, 2016].

З-поміж зарубіжного досвіду ресоціалізації неповнолітніх правопорушників особливу увагу привертає практика США. Щороку після завершення навчального циклу у виправних центрах для неповнолітніх формується офіційна характеристика особи, на підставі якої Державна служба пробачії приймає рішення щодо подальшого перебування підлітка в установі, переведення до іншого закладу чи можливості звільнення. Окрему категорію закладів становлять так звані виправно-трудова табори на кшталт «boot camps», які діють за воєнізованою моделлю. Ці установи розглядають як альтернативну форму пенітенціарного впливу на неповнолітніх правопорушників, зокрема у вигляді «корекції шоком» (shock incarceration) [Bourque, et al., 1996].

Направлення до таких таборів здійснюється за рішенням суду або з профілактичною метою на термін від 90 до 180 днів. Типовий щоденний режим орієнтує на інтенсивну фізичну працю впродовж 6-8 годин, після чого проводять військові тренування, заняття з фізичної підготовки, а також освітні чи реабілітаційні сесії, присвячені профілактиці вживання психоактивних речовин.

Ресоціалізація неповнолітніх правопорушників визнається пріоритетом у багатьох правових системах світу. Аналізуючи досвід країн, зокрема США, щодо організації виправного впливу на підлітків, можна дійти висновку про доцільність адаптації ефективних елементів зарубіжних моделей до вітчизняної пенітенціарної системи. Це передбачає модернізацію механізмів ресоціалізації, запровадження інноваційних форм роботи з неповнолітніми засудженими та посилення міжвідомчої співпраці у межах комплексного підходу до їхнього виправлення.

Форми освітньо-виховної роботи з молоддю, а також характер проявів девіантної поведінки значною мірою залежать від типу установи, яка виконує виховну або профілактичну функцію. Зокрема, коледжі та гімназії відіграють важливу роль у мікросоціальному середовищі, впливаючи на соціальну адаптацію молоді, яка перебуває в групі ризику. Такі за-

клади сприяють зниженню ризиків девіантної поведінки, зокрема дрібних правопорушень (крадіжок), шляхом залучення підлітків до соціально орієнтованих стосунків, громадських ініціатив і діяльності на базі місцевих громад, що спрямовані на формування превентивного потенціалу молоді.

Водночас, у профілактичній і корекційній роботі важливо враховувати прояви молодіжного протесту, у т. ч. антисоціального характеру, що потребують залучення додаткових механізмів соціальної підтримки, зокрема у сфері охорони здоров'я та публічної безпеки.

У сучасній практиці ресоціалізації та правопросвітництва активно застосовують як індивідуальні, так і особистісно орієнтовані підходи. Перевага надається інтерактивним формам і методам роботи з використанням інноваційних педагогічних і соціально-психологічних технологій. Серед найпоширеніших – проведення конкурсів, тематичних бесід, юридичних консультацій, рольових ігор, спільних занять, освітніх тренінгів для молоді та їхніх батьків, використання принципу рівного-рівному, технологій сімейно-групових конференцій, а також створення служб урегулювання шкільних конфліктів.

В Україні накопичено значний практичний досвід у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх, зокрема у межах діяльності спеціалізованих державних інституцій, таких як притулки для дітей, центри соціально-психологічної реабілітації, підрозділи ювенальної превенції Національної поліції тощо. У межах роботи з неповнолітніми правопорушниками активно розвиваються освітньо-виховні програми, спрямовані на формування правової свідомості, відповідального ставлення до норм суспільного життя, а також засвоєння етичних стандартів поведінки. Особлива увага приділяється інтеграції таких програм в освітній простір, з акцентом на профілактику насильства в школі, попередження проявів девіантної поведінки, пропагування здорового способу життя та усвідомленого ставлення до власних прав і прав інших осіб.

До найбільш ефективних форм превентивної роботи належать правопросвітницькі зустрічі з юристами, спортивно-патріотичні змагання, тренінги з розвитку емоційного інтелекту, тематичні заходи на базі освітніх закладів і молодіжних центрів. Така діяльність сприяє не лише підвищенню обізнаності учнівської молоді в питаннях права, а й формуванню мотивації до законослужняної поведінки, засвоєнню моделей ненасильницької взаємодії та негативного ставлення до шкідливих звичок [Наказ МВС України, 2017].

Узагальнення національного досвіду роботи з неповнолітніми правопорушниками свідчить про наявність значного потенціалу у превентивній, освітній та виховній діяльності, однак разом із цим постає потреба у пошуку більш індивідуалізованих, гнучких та мотиваційно орієнтованих підходів до ресоціалізації. Традиційні форми педагогічного й соціального впливу потребують доповнення сучасними психотехнологіями, які здатні активізувати внутрішній ресурс підлітка, сприяти розвитку його відповідальності, самосвідомості та адаптивної поведінки в умовах соціального ризику.

У контексті сучасних підходів та індивідуалізованих моделей до ресоціалізації неповнолітніх, дедалі актуальнішим стає впровадження коучингових підходів. *Коучинг як метод психологічної підтримки орієнтований на розвиток внутрішніх ресурсів особистості, формування цілей, відповідальності та навичок самоуправління*, що є критично важливими для успішної ресоціалізації. На відміну від терапевтичного чи консультативного підходу, коучинг фокусується не на «виправленні» минулого чи патогенезу порушень, а на пошуку внутрішньої мотивації, формуванні цілей та розвитку відповідальності за власне майбутнє. У практиці ресоціалізації це дозволяє активізувати у неповнолітніх засуджених здатність до саморефлексії, самопрезентації, постановки реалістичних цілей і кроків до їх досягнення.

Як зазначають Г. Варіна, О. Ковалова, Н. Гуз, коучинг, як форма психологічної допомоги в освітньому й соціальному середовищі, сприяє формуванню в молоді здатності до саморозвитку, автономності, внутрішньої відповідальності та позитивної самооцінки [Varina, Kovalova, Huz, 2023]. Аналіз результатів міжнародних досліджень А. Грант [Grant, 2016], С. Палмер [Palmer, 2008] та А. Уайброу [Palmer, Whybrow, 2018] показує, що коучинг, як метод психологічної підтримки, є ефективним у роботі з молодими людьми в умовах змін, зокрема – у пробаційних програмах і соціальній адаптації після правопорушень.

У зарубіжних системах пробації коучингові підходи використовуються як частина програми «розширення можливостей» (empowerment coaching), зокрема в США, Нідерландах і Канаді. Коучинг демонструє ефективність у роботі з підлітками, які мають труднощі з авторитетами, проблеми з постановкою цілей та внутрішньою мотивацією. *Практика включення коучів або фахівців із відповідною підготовкою в мультидисциплінарні команди пробації* має потенціал і в Україні, особливо в контексті гуманізації кримінальної юстиції та впровадження підходів, що базуються на особистісному зростанні.

Особливо ефективним є поєднання коучингу з методами соціального супроводу, психоосвіти та елементами мотиваційного інтерв'ювання, що створює більш динамічну і водночас безпечну модель взаємодії з неповнолітніми, схильними до протиправної поведінки.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок. У сучасних умовах трансформації системи ювенальної юстиції в Україні особливої актуальності набуває впровадження комплексних моделей ресоціалізації неповнолітніх правопорушників. Аналіз національного та зарубіжного досвіду засвідчив, що ефективна ресоціалізація неможлива без міжвідомчої взаємодії, орієнтації на індивідуальні потреби підлітка та застосування сучасних психосоціальних технологій.

Особливо перспективним у цьому контексті є залучення коучингового підходу як інструменту розвитку внутрішньої мотивації, формування відповідальності та навичок саморегуляції в осіб, які перебувають у конфлікті із законом. Коучинг, інтегрований у програми соціального супроводу та пробації, може стати ефективним доповненням до традиційних методів виховного та психологічного впливу, сприяючи сталому особистісному зростанню, саморефлексії й адаптації до соціально прийнятного способу життя.

Поєднання превентивного досвіду, освітніх ініціатив і коучингових стратегій створює потенціал для гуманізації підходів до ресоціалізації в Україні та формування середовища, сприятливого для позитивної трансформації поведінки неповнолітніх правопорушників.

Список використаних джерел

Караман, О. Л. (2012). *Соціально-педагогічна робота з неповнолітніми засудженими в пенітенціарних закладах України*. Луганськ: ДЗ «ЛНУ ім. Тараса Шевченка».

Коваленко, В., Коваль, М. (2024). Відбування покарань неповнолітніми в країнах західної та східної Європи порівняно з Україною. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки», 11, 1(41), 122–127. doi: 10.23939/law2024.41.122

Луценко, Ю. А. (Ред.). (2015). *З досвіду корекційної роботи практичного психолога і соціального педагога з дітьми з девіантною та деліквентною поведінкою*. Київ: Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи.

Манілов, І. Ф. (2014). Психокорекція девіантної поведінки підлітків за допомогою сугестії. *Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка Національної АПН України*, XVI (1-2), 124–132. Відновлено з: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/8124/1/%D0%A2%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%8C_%D0%9C%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%BB%D0%BE%D0%B2.Pdf

Мафтин, Л. (2021). Профілактика та корекція відхилень поведінки. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Відновлено з https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1549/2021_Maftyn_Profilaktyka_posib.pdf?sequence=1

Олексюк, Н. (2019). Соціальна реабілітація як аспект соціальної роботи з засудженими в установах виконання покарань України. *Соціальна робота та освіта*, 6 (1), 41–51. doi: 10.25128/2520-6230.19.1.4

Павлик, Н. (2023). Психологічні закономірності гармонізації невротичного характеру особистості в юнацькому віці. *Сучасна медицина, фармація та психологічне здоров'я*. 1 (10), 80–91. doi: 10.32689/2663-0672-2023-1-10

Пихтіна, Н. П., Пихтін, М. П., Федорченко, Т. Є. (2014). *Профілактика девіантної поведінки дітей і молоді: психолого-педагогічні та соціально-правові аспекти*. Ніжин: НДУ ім. Миколи Гоголя.

Про затвердження Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року № 453 § (постанова Кабі-

нету Міністрів України). (2018). Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/453-2018-%D0%BF#Text>

Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України № 1044 § (наказ МВС України). (2017). Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0686-18>

Про Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні № 597/2011 § (указ Президента України). (2011). Відновлено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/597/2011#Text>

Про робочу групу з питань реалізації Концепції розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні № 26/2012-рп § (розпорядження Президента України). (2012). Відновлено з <https://www.president.gov.ua/documents/262012-rp-14006>

Харатіро, В. Є. (2020). *Психолого-педагогічні аспекти корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки*. Біла Церква: БНПО.

Янкович, О., Кікінежді, О., Козубовська, І., Поліщук, В., Радчук, Г. (2018). *Теорія та практика профілактичної роботи з дітьми, схильними до девіантної поведінки: український і міжнародний досвід*. Тернопіль: Осадца Ю.В. Відновлено з https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/20076/3/2018_%d0%bc%d0%be%d0%bd%d0%be%d0%b3%d1%80%d0%b0%d1%84%d1%96%d1%8f.pdf

Article 729-2 of the French Code of Criminal Procedure. (2023). Retrieved from <https://french-business-law.com/french-legislation-art/article-729-2-of-the-french-code-of-criminal-procedure/>

Bourque, B. B. Cronin, R. C., Pearson, F. R., Felker, D. F., Han, M., & Hill, S. M. (1996). *Boot Camps for juvenile offenders: An implementation evaluation of three demonstration programs (NCJ 157316)*. Washington, DC: US. Department of Justice, National Institute of Justice.

Duenkel, F., Grzywa-Holten, J., & Horsfield, P. (Eds.). (2015). *Restorative Justice in Europe: A stock-taking of legal issues, implementation strategies and outcomes in 36 European countries (Vol. 2)*. Norderstedt, Germany: Books on Demand GmbH. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/338336386_Dunkel_et_al_Restorative_Justice_in_Europe_2015_Vol_2

Grant, A. M. (2014). The efficacy of executive coaching in times of organisational change. *Journal of Change Management*, 14(2), 258–280. doi: 10.1080/14697017.2013.805159

Hazel, N. (2008). *Cross-national comparison of youth justice (Report)*. London, UK: Youth Justice Board for England and Wales. Retrieved from https://dera.ioe.ac.uk/id/eprint/7996/1/Cross_national_final.pdf

Helmut, K. (2018). Rehabilitation in Prison: German experiences and what can be done better. *Romanian Journal of Sociological Studies, New Series*, 1, 19–36. Retrieved from <https://journalofsociology.ro/wp-content/uploads/2018/09/04-Helmut.pdf>

Ministry of Justice. (2016). *Prison Safety and Reform* (White Paper No. Cm. 9350, 68 pp.). London, UK: Ministry of Justice. Retrieved from https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a80aa1040f0b62302694ceb/cm-9350-prison-safety-and-reform-web_.pdf

Model Penal Code § 1.02 (2017). *Purposes; Principles of Construction*. American Law Institute. Retrieved from https://robinainstitute.umn.edu/sites/robinainstitute.umn.edu/files/2022-02/mpcs_proposed_final_draft.pdf

Myers, G. D. (2012). *Social Psychology*. N.-Y.: McGraw-Hill Education.

Palmer, S. (2008). The Practice model of coaching: towards a solution-focused approach. *Coaching Psychology International*, 1 (1), 4–8. Retrieved from <https://www.ukcentreforrebtc.com/resources/publications/the-practice-model-of-coaching/>

Palmer, S., & Whybrow, A. (Eds.). (2018). *Handbook of Coaching Psychology: A Guide for Practitioners* (2nd ed., 630 pp.). Abingdon, UK; New York, NY, USA: Routledge. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/331811728_Handbook_of_Coaching_Psychology_A_Guide_for_Practitioners_2nd_Edition

Scheirs, V. (2016). Doing reintegration? The quest for reintegration in Belgian sentence implementation. *European Journal of Probation*, 8(2), 82–101. doi: 10.1177/2066220316661660

Strafvollzugsgesetz [StVollzG] § 2 Zweck des Vollzuges (2021). *Gesetz über den Vollzug der Freiheitsstrafe und der freiheitsentziehenden Maßnahmen der Besserung und Sicherung*.

Bundesministerium der Justiz. Retrieved from <https://www.gesetze-im-internet.de/stvollzg/BJNR005810976.html>

Varina, H., Kovalova, O., Huz, N. (2023). Coaching as an innovative technology of human resource management. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*, 2, 67–76. doi: 10.51547/ppp.dp.ua/2023.2.10

Wetboek van Strafvordering [Sv] art. 12 (2025). Retrieved from <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001854/2025-06-19#Artikelen12>

References

Article 729-2 of the French Code of Criminal Procedure. (2023). Available at: <https://french-business-law.com/french-legislation-art/article-729-2-of-the-french-code-of-criminal-procedure/> (Accessed 10 March 2025).

Bourque, B. B. Cronin, R. C., Pearson, F. R., Felker, D. F., Han, M., & Hill, S. M. (1996). *Boot Camps for juvenile offenders: An implementation evaluation of three demonstration programs (NCJ 157316)*. Washington, DC, US Department of Justice, National Institute of Justice, 9 p.

Cabinet of Ministers of Ukraine (2021), "Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On Approval of the State Social Program "National Action Plan for the Implementation of the UN Convention on the Rights of the Child" for the period until 2021", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/453-2018-%D0%BF#Text> (Accessed 10 March 2025). (In Ukrainian).

Duenkel, F., Grzywa-Holten, J., Horsfield, P. (Eds.). (2015). *Restorative Justice in Europe: A stock-taking of legal issues, implementation strategies and outcomes in 36 European countries*. Norderstedt, Germany, Books on Demand GmbH, vol. 2, 1100 p. Available at: https://www.researchgate.net/publication/338336386_Dunkel_et_al_Restorative_Justice_in_Europe_2015_Vol_2 (Accessed 10 March 2025).

Federal Ministry of Justice of Germany (2021). Strafvollzugsgesetz [StVollzG] § 2 Zweck des Vollzuges (2021). "Gesetz über den Vollzug der Freiheitsstrafe und der freiheitsentziehenden Maßnahmen der Besserung und Sicherung" [Law on the Execution of Sentences of Imprisonment and Measures Involving Deprivation of Liberty Aimed at Rehabilitation and Protection]. Available at: <https://www.gesetze-im-internet.de/stvollzg/BJNR005810976.html> (Accessed 10 March 2025). (in German).

Grant, A. M. The efficacy of executive coaching in times of organisational change. *Journal of Change Management*, 2014, vol. 14, issue 2, pp. 258–280. doi: 10.1080/14697017.2013.805159

Hazel, N. (2008). *Cross-national comparison of youth justice* (Report). London, UK, Youth Justice Board for England and Wales Publ., 77 p. Available at: https://dera.ioe.ac.uk/id/eprint/7996/1/Cross_national_final.pdf (Accessed 10 March 2025).

Helmut, K. Rehabilitation in Prison: German experiences and what can be done better. *Romanian Journal of Sociological Studies, New Series*, 2018, no. 1, pp. 19–36. Available at: <https://journalofsociology.ro/wp-content/uploads/2018/09/04-Helmut.pdf> (Accessed 10 March 2025).

Karaman, O. L. (2012). *Sotsialno-pedahohichna robota z nepovnolitnymi zasudzhennymy v penitentsiarnykh zakladakh Ukrainy* [Social and pedagogical work with juvenile prisoners in penitentiary institutions of Ukraine]. Luhansk, DZ "LNU im. Tarasa Shevchenka" Publ., 447 p. (In Ukrainian).

Kharahirlo, V. Ye. (2020). *Psykhologo-pedahohichni aspekty korektsiinoi roboty z pidlitkami deviantnoi povedinky* [Psychological and pedagogical aspects of correctional work with adolescents with deviant behavior]. Bila Tserkva, BINPO Publ., 188 p. Available at: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/720568/> (Accessed 10 March 2025). (In Ukrainian).

Kovalenko, V., Koval, M. Juvenile corrections in Western and Eastern Europe in comparison with Ukraine. *Bulletin of Lviv Polytechnic National University*, 2024, vol. 11, no. 1 (41), pp. 122–127. doi: 10.23939/law2024.41.122 (In Ukrainian).

Lutsenko, Yu. (Ed.). (2015). *Z dosvidu korektsiinoi roboty praktychnoho psykhologa i sotsialnoho pedahoha z ditmy z deviantnoiu ta delikventnoiu povedinkoiu* [From the experience of correctional work of a practical psychologist and social educator with children with deviant and delinquent behavior]. Kyiv, Ukrainskyi NMTs praktychnoi psykhologii i sotsialnoi roboty Publ., 129 p. (In Ukrainian).

Maftyn, L. (2021). *Profilaktyka ta korektsiia vidkhylen povedinky* [Prevention and correction of behavioral deviations]. Chernivtsi, ChNU imeni Yu. Fedkovycha Publ., 368 p. (In Ukrainian).

Manilov, I. F. *Psyhokorektsiia deviantnoi povedinky pidlitkiv za dopomohoiu suhestii* [Psychocorrection deviant behavior among adolescents using suggestion]. *Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykhologii. Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykhologii imeni H.S. Kostiuksa Natsionalnoi APN Ukrainy* [Problems of General and Pedagogical Psychology. Collection of scientific works of the H.S. Kostyuk Institute of Psychology of the NAPS of Ukraine], 2014, vol. XVI, part 1, 2, pp. 124–132. (In Ukrainian).

Ministry of Internal Affairs of Ukraine (2017), Order “On Approval of the Instruction on Organization of Work of Juvenile Prevention Units of the National Police of Ukraine”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0686-18> (Accessed 10 March 2025). (In Ukrainian).

Ministry of Justice of UK. (2016). *Prison Safety and Reform*. London: Ministry of Justice Publ., 68 p. Available at: <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a80aa1040f0b62302694ceb/cm-9350-prison-safety-and-reform-web.pdf> (Accessed 10 March 2025).

Model Penal Code § 1.02 (2017). *Purposes; Principles of Construction*. American Law Institute. Available at: https://robinainstitute.umn.edu/sites/robinainstitute.umn.edu/files/2022-02/mpcs_proposed_final_draft.pdf (Accessed 10 March 2025).

Myers, G. D. (2012). *Social Psychology*. N.-Y., McGraw-Hill Education, 768 p.

Oleksyuk, N. Social rehabilitation as an aspect of social work with convicts in the penal institutions of Ukraine. *Social Work and Education*, 2019, vol. 6, no. 1, pp. 41–51. doi: 10.25128/2520-6230.19.1.4 (in Ukrainian).

Palmer, S. The Practice model of coaching: towards a solution-focused approach. *Coaching Psychology International*, 2008, no. 1, pp. 4–8. Available at: <https://www.ukcentreforrebt.com/resources/publications/the-practice-model-of-coaching/> (Accessed 10 March 2025).

Palmer, S., & Whybrow, A. (2018). *Handbook of Coaching Psychology: A Guide for Practitioners*. Abingdon, UK; New York, USA, Routledge Publ., 630 p. Available at: https://www.researchgate.net/publication/331811728_Handbook_of_Coaching_Psychology_A_Guide_for_Practitioners_2nd_Edition (Accessed 10 March 2025).

Pavlyk, N. The psychological patterns of harmonization a neurotic character of the personality in youth age. *Modern Medicine, Pharmacy and Psychological Health*, 2023, no. 1(10), pp. 80-91. doi: 10.32689/2663-0672-2023-1-10 (In Ukrainian).

President of Ukraine (2011), Decree of the President of Ukraine “On the Concept of Development of Juvenile Criminal Justice in Ukraine” available at: <https://www.president.gov.ua/documents/262012-rp-14006> (Accessed 10 March 2025). (In Ukrainian).

President of Ukraine (2012), Decree “About the working group on the implementation of the Concept of Development of Juvenile Criminal Justice in Ukraine”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/597/2011#Text> (Accessed 10 March 2025). (In Ukrainian).

Pykhtina, N. P., Pikhtin, M. P., Fedorchenko, T. E. (2014). *Profilaktyka deviantnoi povedinky ditei i molodi: psykhologo-pedahohichni ta sotsialno-pravovi aspekty* [Prevention of deviant behavior of children and youth: psychological, pedagogical, social and legal aspects]. Nizhyn, NDU im. Mykoly Hoiholia Publ., 399 p. (In Ukrainian).

Scheirs, V. Doing reintegration? The quest for reintegration in Belgian sentence implementation. *European Journal of Probation*, 2016, vol. 8, issue 2, pp. 82–101. doi: 10.1177/2066220316661660

Varina, H., Kovalova, O., Huz, N. Coaching as an innovative technology of human resource management. *Dnipro Scientific Journal of Public Administration, Psychology, Law*, 2023, no. 2, pp. 67–76. doi: 10.51547/ppp.dp.ua/2023.2.10

Wetboek van Strafrecht [Dutch Criminal Code]. (2025). Available at: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001854/> (Accessed 10 March 2025). (in Dutch).

Yankovych, O., Kikinezhd, O. Kozubovska, I., Polishchuk, V., Radchuk, H. (2018). *Teoria i praktyka profilaktychnoi roboty z ditmy, skhylnymy do deviantnoi povedinky: ukrainskyi i mizhnarodnyi dosvid* [Theory and practice of preventive work with children prone to deviant behavior: Ukrainian and international experience]. Ternopil, Osadtsa Yu.V Publ., 300 p. Available at: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/20076/3/2018_%d0%bc%d0%be%d0%bd%d0%be%d0%b3%d1%80%d0%b0%d1%84%d1%96%d1%8f.pdf (Accessed 10 March 2025). (In Ukrainian).

RESOCIALIZATION OF ADOLESCENTS ON PROBATION: PSYCHOSOCIAL APPROACH WITH ELEMENTS OF COACHING

Inesa Harkusha, MA in Psychology, PhD in Social Communications, Associate Professor, Department of Psychology and Pedagogy, Alfred Nobel University, Dnipro, Ukraine.

E-mail: inessagarkusha@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-2164-7968>

Serhii Dubinskyi, MA in Psychology, PhD in Economics, Associate Professor, Department of Psychology and Pedagogy, Alfred Nobel University, Dnipro, Ukraine.

E-mail: nsec.ep@duan.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-4032-3202>

DOI: <https://doi.org/10.32342/3041-2196-2025-1-29-4>

Keywords: *resocialization, conditionally convicted adolescents, probation system, psychosocial support, coaching, personal development, self-regulation, deviant behavior, social adaptation, motivation to change.*

The article discusses current approaches to the resocialization of adolescents on probation in the context of psychosocial support.

*The **purpose of the article** is to identify the specific features of the resocialisation of conditionally sentenced adolescents in the context of psychosocial support, in particular through the integration of coaching-based elements as a factor in enhancing the effectiveness of rehabilitation programmes.*

*The study employed **methods** of retrospective and categorical analysis of primary sources and academic literature, as well as techniques of analogy, comparison, and generalisation.*

Modern models of probation are analysed, the peculiarities of working with adolescents who are registered are determined, and the expediency of integrating coaching elements into the resocialization process is substantiated. The importance of forming intrinsic motivation, responsibility and self-regulation skills in adolescents through a coaching approach as an effective complement to traditional methods of psychological influence is emphasized.

It is noted that in many countries, approaches to working with juvenile offenders are being rethought. Traditional methods of resocialization are complemented by innovative psychosocial tools aimed not only at controlling, but also at developing the personal potential of an adolescent.

Based on the analysis of primary sources, it is established that macro-social factors of children's delinquent behaviour have a negative impact on minors and do not directly lead to their committing illegal acts. They are mediated by the adolescent's immediate environment and manifest themselves as family and personal problems. A crime can be a way of overcoming problems caused by social factors and a reaction to frustration caused by the inability to overcome them in other ways.

It is noted that some countries have special closed institutions for juvenile offenders (USA, Canada, France). In modern criminal law of different countries, resocialization of convicts is considered as a key element of the penitentiary system.

It is stated that the legislation of some countries does not explicitly provide for the term "resocialization", but its content is implicitly present in the general policy of the State on the treatment of offenders. Modern models of resocialization are closely related to the penitentiary system, but differ in the degree of integration and interaction with it.

It is determined that the forms of educational and upbringing work with young people, as well as the nature of deviant behaviour, largely depend on the type of institution that performs an educational or preventive function.

In the context of modern approaches and individualized models to the resocialization of minors, the introduction of coaching approaches is becoming increasingly relevant.

It is determined that coaching, as a form of psychological assistance in the educational and social environment, contributes to the formation of young people's ability to self-development, autonomy, internal responsibility and positive self-esteem.

***It has been concluded** that the use of the coaching approach as a tool for developing intrinsic motivation, responsibility and self-regulation skills in persons in conflict with the law is particularly promising. The combination of preventive experience, educational initiatives, and coaching strategies creates potential for the humanisation of resocialisation approaches in Ukraine and for the development of an environment conducive to the positive behavioural transformation of juvenile offenders.*